

Türkiye’de Üzüm Üretimi ve İhracat Performansı

Güçgeldi BASHIMOV^{1*}

¹Ömer Halisdemir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde, Türkiye
*e-posta: guyc55@gmail.com

Geliş Tarihi: 14.05.2017; Kabul Tarihi: 09.06.2017

Öz: Üzüm Türkiye’de önemli bir meyvelerden biridir. 2015 yılı itibariyle ülke genelinde 461 bin hektar alanda 3.650 bin ton üzüm üretilmektedir. En önemli üzüm üretici bölgeler Ege, Akdeniz, Güney ve Batı Anadolu ve Marmara Bölgeleridir. 2015 yılında Türkiye’nin üzüm ihracatı 570,4 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir. Bu çalışmanın amacı Türkiye’nin üzüm ihracatında rekabetçilik düzeyini belirlemektir. Araştırmada Balassa’nın Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlükler indeksi ile Vollrath indeksi kullanılmıştır. Araştırmada kullanılan veriler Uluslararası Ticaret Merkezi’nin veri tabanından derlenmiştir. Araştırma 2001-2015 dönemini kapsamaktadır. Araştırma bulgularına göre Türkiye üzüm ihracatında rekabet gücüne sahiptir. Türkiye’nin üzüm ticaretindeki rekabet gücünün artırılması için kaliteye, marka ve tanıtıma daha çok önem verilmelidir.

Anahtar Kelimeler: İhracat, Rekabet gücü, Türkiye, Üzüm.

Grape Production and Export Performance in Turkey

Abstract: Grape is most important fruit in Turkey. The grape is cultivated in thousand 461 ha and the production is 3,650 thousand tons in 2015. Major grape growing regions are Aegean, the Mediterranean, southeast and western Anatolia and eastern Marmara. Total export of grapes from Turkey was 570.4 million dollars in 2015. The aim of this study is to determine the competitiveness level of Turkey’s in grape export. The study calculated Balassa’s Revealed Comparative Advantage (RCA) index and Vollrath’s indices. The data were obtained from database Intretantional Trade Centre. The study covers the period 2001-2015. According to the results, Turkey has a comparative advantage in grape export. To improve the competitiveness of Turkey in grape trade should pay attention to the quality, brand and promotion.

Keywords: Export, Competitiveness, Turkey, Grape.

Giriş

Türkiye'nin bitkisel üretiminde bağcılık sektörü önemli bir yere sahiptir. Bağ yetiştiriciliği; tarla, meyve ve sebze tarımı yapılamayan yamaçlarda kurulabildiğinden bu gibi atıl kalmış alanların değerlendirilmesi, erozyondan korunması ve buralarda yaşayan insanlar için bir geçim kaynağı olması açısından da önemli bir yere sahiptir. Üreticinin geçimi için önemli bir rol oynayan bağcılık faaliyeti ayrıca milli ekonomiye de önemli katma değer sağlamaktadır (Gözener ve ark., 2014). Uygun ve elverişli yetiştirme olanaklarına sahip olan Türkiye'de bağcılık eski ve köklü bir kültüre sahiptir. Üzüm, iklim ve toprak yönünden fazla seçici olmaması ve alternatif değerlendirme olanaklarına sahip olması nedeniyle dünyada ve Türkiye'de yaygın kültür bitkilerinden biridir (Semerci ve ark., 2015).

Türkiye'de yetiştirilen üzümlerin çoğu kuru ve sofralık (yaş) olarak tüketilmektedir. 2015 yılında ülke genelinde 461 bin ha alandan 3 milyon 650 bin ton üzüm üretimi yapılmıştır. Türkiye, üzüm hasat edilen alan bakımından beşinci, üretim bakımından üçüncü sırada yer almaktadır. Üretim miktarı ve üretim alanı bakımından önde gelen ülkeler arasında yer alan Türkiye, verim ve kalite konusunda henüz beklenen başarıyı elde edememiştir. Dünya ortalamasının gerisinde kalmıştır (Arslan, 2015).

Türk tarımının ve alt sektörlerinin rekabet gücünü ölçmek için çok sayıda araştırma yapılmıştır. Bunlardan bazıları ise; (Akgüngör ve ark., 2002), (Eşiyok, 2005), (Fidan, 2009), (Çoban ve ark., 2010), (Erkan, 2012), (Şahinli, 2012), (Kılıç, 2013), (Arısoy ve ark., 2014), (Bashimov, 2015), (Miran ve ark., 2015) şeklinde sıralanabilir. Bununla birlikte, Türkiye'nin küresel üzüm pazarında rekabet gücünün belirlenmesine yönelik yapılan çalışmalar literatürde yok denecek kadar azdır.

Yapılan araştırmalar Türkiye'nin birçok tarım ürünlerinde rekabet gücüne sahip olduğunu göstermektedir (Çoban ve ark., 2010; Erkan ve ark., 2015). Türkiye özellikle fındık, üzüm, kayısı, incir, domates ihracatında dünyada ilk sıralarda yer almaktadır. Türkiye birçok tarımsal ürünlerin üretiminde önemli bir üstünlüğe sahip bir ülke olmasına rağmen, küresel ticaretten aldığı pay potansiyelinin altında kalmaktadır (Uysal, 2007; Miran ve ark., 2015). Türkiye'nin küresel tarım ürünleri ticaretinden önemli bir pay alabilmesi için tarım sektörünün rekabet gücünün artırılması önem arz etmektedir.

Bu çalışmanın amacı Türkiye'nin üzüm ihracatındaki rekabet gücünü belirlemektir. Çalışmada öncelikle dünyada ve Türkiye'de bağ alanları ile üzüm üretiminin mevcut durumu ortaya konmuştur. Daha sonra 2001-2015 dönemi için Türkiye'nin küresel üzüm piyasasındaki rekabetçilik düzeyi incelenmiştir.

Materyal ve Yöntem

Araştırma ikincil verilere dayanmaktadır. Türkiye'nin üzüm üretim, ihracat ve ithalat verileri Birleşmiş Milletler Tarım ve Gıda Örgütü (FAO), Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) ve Uluslararası Ticaret Merkezi'nin (INTRACEN) veri tabanından sağlanmıştır. Araştırma 2001-2015 dönemini kapsamakta ve dış ticaret verileri dolar bazında verilmiştir. Bununla birlikte araştırma konusuyla ilgili olarak daha önce yapılmış olan yerli ve yabancı çalışmalar ve istatistiklerden de yararlanılmıştır.

Türkiye'nin üzüm ticaretindeki rekabet gücünü belirleyebilmek için Balassa tarafından geliştirilen “Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlükler (AKÜ) indeksi” ile birlikte “Vollrath indekslerinden” yararlanılmıştır. Balassa geliştirdiği AKÜ indeksini ilk kez 1965 yılında yayınlamış olduğu çalışmasında kullanmıştır. O zamandan beri AKÜ indeksi uluslararası ticarete uzmanlaşmayı ölçme konusunda birçok akademik çalışmalarda kullanılmaktadır (Laursen, 1998). AKÜ indeksi bir ülkenin güçlü ve zayıf ihracatçı sektörlerini belirlemeye yönelik çalışmalarda kullanılmaktadır (Bojnec and Fertö, 2009). AKÜ İndeksi, bir malın veya sektörün ülkenin toplam ihracatındaki payı ile söz konusu malın veya sektörün dünyanın toplam ihracatındaki payı arasındaki orandır. Balassa'nın AKÜ yaklaşımı, karşılaştırmalı üstünlüğün gerçek biçiminin ticaret sonrası verilerden gözlemlenebileceğini varsaymaktadır. Bu yaklaşım ile Balassa, bir ülkenin ilgili mal ya da sektörde ‘açıklanmış’ karşılaştırmalı avantaja sahip olup olmadığını belirlemeye çalışmaktadır (Utkulu ve İmer, 2009; Şahinli, 2012). Balassa'nın AKÜ indeksi aşağıdaki şekilde formüle edilmektedir:

$$[[AKÜ]]_{ij}=(X_{ij}/X_{jt})/(X_{iw}/X_{wt}) \quad (1)$$

Eşitlik 1’de, AKÜ_{ij}, ‘j’ ülkesinin ‘i’ sektörü için açıklanmış karşılaştırmalı üstünlükler indeksini, X_{ij} ‘j’ ülkesinin ‘i’ sektörünün ihracatını, X_{jt} ‘j’ ülkesinin toplam ihracatını, X_{wi} ‘i’ sektörü dünya ihracatını ve X_{wt} toplam dünya ihracatını göstermektedir. AKÜ indeksi 0 ile ∞ arasında bir değer almaktadır. Eğer indeks değeri birden büyüğe o ülkenin ilgili sektörde karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olduğu söylenir. Başka bir deyişle, o sektörün ülkenin toplam ihracatı içindeki payı, dünya ticaretindeki payından daha büyüktür. Eğer indeks değeri birden az ise ülkenin ilgili sektörde karşılaştırmalı dezavantaja sahip olduğu söylenir (Vlachos, 2001; Ervani, 2013).

Yukarıda ifade edildiği gibi açıklanmış karşılaştırmalı üstünlüğün olup olmadığı indeks değerinin 1’den büyük ya da küçük olmasına göre belirlenir. Bunun yanında daha ayrıntılı olarak karşılaştırmalı üstünlüğün gücünü göstermek amacıyla Balassa'nın AKÜ katsayısı aşağıdaki gibi 4 şekilde sınıflandırılabilir (Hinloopen and Marrewijk, 2001):

- 1.Sınıflama: $0 < AKÜ \leq 1$: Karşılaştırmalı üstünlük yoktur.
- 2.Sınıflama: $1 < AKÜ \leq 2$: Zayıf bir karşılaştırmalı üstünlük vardır.
- 3.Sınıflama: $2 < AKÜ \leq 4$: Orta derecede karşılaştırmalı üstünlük vardır.
- 4.Sınıflama: $4 < AKÜ$: Güçlü bir karşılaştırmalı üstünlük vardır.

Bir sektörün ihracatının artıyor olması, aynı zamanda ülkenin söz konusu sektörde karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olduğu anlamına gelmemektedir. Karşılaştırmalı üstünlükler açısından önemli olan; ülkenin o sektördeki ihracatının toplam ihracatı içindeki payının, dünyada söz konusu sektördeki ihracatın, dünyadaki toplam ihracat içindeki payına oranla daha yüksek olmasıdır. Bu bağlamda, ülkelerin sektörel bazda ve mal grubu bazında ihracatlarındaki karşılaştırmalı üstünlüklerin belirlenmesi bağlamında, açıklanmış karşılaştırmalı üstünlük (AKÜ) katsayılarının önemi ortaya çıkmaktadır (Erkan, 2012).

Balassa indeksinin sadece ihracat büyüklüğünü dikkate alması en fazla eleştirilen yönü olmuştur. Vollrath’a göre indeksin hesaplanmasında ihracat ile birlikte ithalat değerleri de hesaba katılmalıdır. Bu nedenle Vollrath, Balassa indeksine alternatif olarak üç ölçüm yöntemi geliştirmiştir. Bu ölçümlerden ilki Görelî İhracat Avantajı indeksidir. Görelî

İhracat Avantajı indeksi belirli bir üründe herhangi bir ülkenin dünya piyasalarında sahip olduğu ihracat payının diğer bütün mallarda dünya ihracatında sahip olduğu paya oranı olarak tanımlanabilir. İndeksin bu özelliği, ele alınan ülkelerin ve malların toplam ihracat (dünya) hesaplanırken dışta tutulmasına ve böylece ele alınan ülke ve malın iki defa hesaplamaya dâhil edilmesini engellemektedir (Altay ve Gürpınar, 2008).

Vollrath'ın ikinci ölçüm yöntemi “Görelî Ticaret Avantajı” (RTA) olup, “Görelî İhracat Avantajı” (RXA) ile “Görelî İthalat Avantajı” (RMA) arasındaki fark olarak hesaplanmaktadır. Üçüncü yöntem ise “Açıklanmış Rekabetçilik” indeksidir. Vollrath'a göre, bu üç indeksin (RXA, RMA, RC) pozitif değerler alması karşılaştırmalı avantajı, negatif değerler alması ise karşılaştırmalı dezavantajı göstermektedir (Utkulu ve İmer, 2009). Bu indeksler şöyle formüle edilmiştir:

$$RXA_{ij}=(X_{ij}/X_{nj})/(X_{ir}/X_{nr}) \quad (2)$$

$$RMA_{ij}=(M_{ij}/M_{nj})/(M_{ir}/M_{nr}) \quad (3)$$

$$RTA_{ij}=RXA_{ij}-RMA_{ij} \quad (4)$$

$$RC_{ij}=\ln(RXA_{ij})-\ln(RMA_{ij}) \quad (5)$$

Burada, X = ihracatı, M = ithalatı, n = geri kalan tüm malları ve r = dünyanın geri kalanını göstermektedir. Buna göre,

RTA_{ij} = j ülkesinin i malında görelî ticaret avantajını

RXA_{ij} = j ülkesinin i malında görelî ihracat avantajını

RMA_{ij} = j ülkesinin i malında görelî ithalat avantajını

RC_{ij} = j ülkesinin i malında görelî rekabet üstünlüğü indeksini ifade etmektedir.

Araştırma Sonuçları ve Tartışma

Dünyada üzüm üretimi ve dış ticareti

Dünya genelinde 90'dan fazla ülkede üzüm yetiştiriciliği yapılmaktadır (Gade ve ark., 2014). Bağcılık faaliyetinin birçok ülkelerde yapılmasına rağmen son yıllarda bağ alanlarında bir azalma göze çarpmaktadır. Bunun nedenlerinin başında ise bağa alternatif olan zeytin üretim alanlarının giderek artış göstermesidir. Özellikle Avrupa Birliği (AB) ülkelerinde zeytincilik çeşitli fiyat politikaları ve dış ticaret politikaları ile desteklenmektedir. Dolayısıyla zeytinlik alanları bağ alanları aleyhine sürekli genişle göstermiştir (Aktaş ve Tan, 2007).

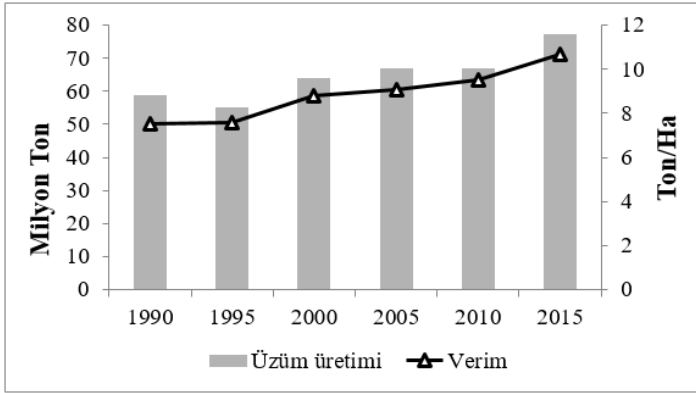
2015 yılında dünyada 7,5 milyon ha alandan üzüm hasadı gerçekleştirilmiş olup, hasat gerçekleştirilen alanların %12,9'u İspanya'da, %11'i Çin'de ve %10,4'ü Fransa'dadır (Anonim, 2017a). 2015 yılında 2000 yılına göre üzüm hasadı gerçekleştirilen alanda %2,4 oranında artış gözlenirken, hasat gerçekleştirilen alanın en fazla artış gösterdiği ülke Çin olmuştur (Arslan, 2015). Bağ alanları bakımından Türkiye İspanya, Fransa, Çin ve İtalya'nın ardından 5. sırada yer almaktadır.

Çizelge 1. Dünyada üzüm hasat edilen alan (Bin Ha) (Anonim, 2017a; Anonim, 2017b)

Ülkeler	2000	2004	2008	2012	2015
İspanya	1.168	1.171	1.109	943	974
Çin	283	414	451	666	830
Fransa	861	852	815	761	785
İtalya	873	787	788	697	682
Türkiye	535	520	483	462	461
ABD	383	378	379	389	443
Arjantin	188	206	226	221	225
Dünya	7.338	7.405	7.165	7.037	7.515

Kaynak: Anonim, 2017a; Anonim, 2017b

2015 yılında dünya genelinde 77,3 milyon ton üzüm üretimi gerçekleştirilmiştir. 1990-2015 yılları arasında dünya üzüm üretimi %31 artarak 59 milyon tondan 77,3 milyon tona ulaşmıştır. Dünya üzüm üretimi kuru, şaraplık, sofralık ve taleplere bağlı olarak farklı şekillerde değerlendirilmektedir. 2015 yılı verilerine göre üretilen üzümün yaklaşık olarak %47,3'ü şaraba işlenmekte, %8'i kurutmalık, %5,5'i meyve suyu ve %35,8'i ise sofralık olarak değerlendirilmektedir (Anonim, 2017a).

Şekil 1. Dünya üzüm üretimi ve verimindeki gelişmeler

Dünya üzüm üretiminde Çin ilk sırada yer alırken, İtalya ise ikinci sırada yer almaktadır. 2015 yılında Çin'de 13,7 milyon ton üzüm üretimi gerçekleştirilmiştir. Aynı yılda İtalya'nın üzüm üretimi ise 8,2 milyon ton olarak gerçekleşmiştir. Diğer önemli üretici ülkeler ise ABD (7,3 milyon ton), Fransa (6,4 milyon ton), İspanya (6,0 milyon ton) ve Türkiye'dir (3,6 milyon ton). Son yıllarda güney yarım küre ülkelerinden Güney Afrika, Peru ve Arjantin'de de üzüm üretimi giderek artmaktadır (Arslan, 2015).

Çizelge 2. Önemli ülkelere göre dünya üzüm üretimi (Milyon Ton) (Anonim, 2017a; Anonim, 2017b)

Ülkeler	2005	2010	2015
Çin	5,7	8,5	13,7
İtalya	8,5	7,7	8,2
ABD	7,0	6,7	7,3
Fransa	6,7	5,8	6,4
İspanya	6,0	6,1	6,0
Türkiye	3,8	4,2	3,6
Şili	2,2	2,9	3,1
Arjantin	2,8	2,6	2,4
Hindistan	1,5	0,8	2,6
İran	2,9	2,2	2,2
Güney Afrika	1,6	1,7	2,0
Dünya	67,4	67,5	77,3

Kaynak: Anonim, 2017a; Anonim, 2017b

Dünya üzüm ihracat değeri 2001-2015 döneminde %200 artış göstererek 3,1 milyar dolardan 9,3 milyar dolara ulaşmıştır. Dünya üzüm ihracatında %15,8'lik pay ile Şili lider ülke konumundadır. Bunu sırasıyla ABD (%13,3), Çin (%8,8), İtalya (%7,7), Peru (%7,4) ve Güney Afrika (%7) takip etmektedir. Son 10 yılda Şili'nin üzüm ihracat değeri %47 oranında artış gösterirken, ABD'nin %37,5, Çin'in %161 oranında artış göstermiştir.

Günümüzde dünya üzüm ithalatında da sürekli artışlar görülmektedir. 2001-2015 döneminde dünya üzüm ithalat değeri %186 oranında artarak 3,5 milyar dolardan 10 milyar dolara ulaşmıştır. Bugün dünya üzüm ithalatında ABD başı çekmektedir. 2015 yılında dünya üzüm ithalatında ABD'nin payı %15,7 olarak gerçekleşmiştir. Dünya üzüm ithalatında ABD'den sonra İngiltere (%8,9), Almanya (%8,2), Hollanda (%7,5), Çin (%6,4) ve Kanada (%5) gelmektedir.

Çizelge 3. Dünya üzüm ihracatında öne çıkan ülkeler (Bin Dolar) (Anonim, 2017c)

Ülkeler	2005	2010	2015
Şili	1.011.941	1.496.245	1.486.108
ABD	906.448	1.164.092	1.246.414
Çin	317.44	174.903	828.437
İtalya	576.989	750.511	719.670
Peru	35.152	186.476	690.813
Güney Afrika	329.942	501.501	655.314
Türkiye	331.091	621.523	570.408
Hollanda	353.445	591.953	543.969
Hong Kong	663.72	154.061	345.270
İspanya	161.858	261.431	334.250
Dünya	5.196.423	7.977.172	9.355.752

Kaynak: Anonim, 2017c

Çizelge 4. Dünya üzüm ithalatında öne çıkan ülkeler (Bin Dolar)

Ülkeler	2005	2010	2015
ABD	1.148.895	1.502.135	1.572.624
İngiltere	659.637	844.947	894.091
Almanya	643.397	719.524	820.572
Hollanda	474.354	792.860	747.294
Çin	98.131	212.481	637.007
Kanada	353.798	463.834	496.384
Hong Kong	145.823	250.639	447.352
Rusya	239.324	666.096	313.146
Fransa	240.743	258.312	267.082
Güney Kore	28.821	91.642	213.505
Dünya	5.824.710	8.663.583	10.006.633

Kaynak: Anonim, 2017c

Türkiye’de üzüm üretimi ve dış ticareti

Bağcılık, Türkiye’de üreticinin geçimi için önemli bir rol oynamakla birlikte ülke ekonomisine de önemli katma değerler sağlamaktadır. Bir yandan yaş ve kuru üzüm olarak tüketilen, diğer yandan üzüm şirasının değişik şekillerde işlenmesiyle elde edilen şarap, alkol, sirke, pekmez, sucuk, pestil, bastık, vb. ürünler insan beslenmesinde kullanılmakta ve yarattığı katma değer ile ekonomiye katkı sağlamaktadır (Aktaş ve Tan, 2007).

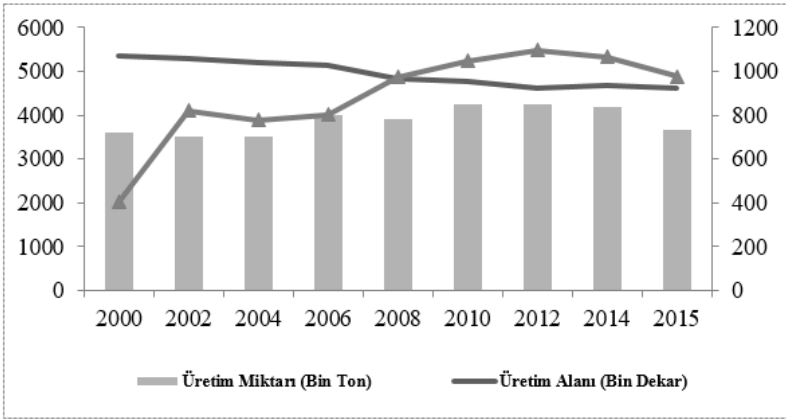
2015 yılında Türkiye’de işlenen tarım alanları 23,9 milyon hektar iken, bunun 461 bin hektarlık alanını bağ alanları oluşturmaktadır. Türkiye’de toplam üzüm üretimi içerisinde sofralık üzüm üretimi en fazla payı almaktadır. Daha sonra kurutmalık üzüm ve şaraplık üzüm üretimi gelmektedir (Cebeci ve Akın, 2014). Türkiye’nin yıllara göre üzüm üretim alan ve miktarları Çizelge 5’te verilmiştir. Türkiye’de 2000 yılında 5.350 bin dekar alanda 3.600 bin ton üzüm üretimi söz konusu iken, 2015 yılında 4.619 dekarlık alanda 3.650 bin ton üzüm üretimi gerçekleşmiştir. Üretimin 2.632 bin tonu sofralık, 1.332 bin tonu kurutmalık ve 654 bin tonu şaraplık olarak değerlendirilmektedir (Anonim, 2017d). 2000-2015 yılları arasında, üzüm üretimi ile üzüm üretim alanlarındaki ilişkiye bakıldığında, bağ alanları azalırken, üzüm üretim miktarı giderek artmıştır. Dolayısıyla üzüm üretimindeki bu artışın, birim alandan elde edilen verim miktarının artmasından kaynaklandığı söylenebilir.

Bağ alanlarında görülen azalma üreticilerin bağcılığa ilgisinin azalması olarak nitelendirilmiştir. Bu ilginin azalmasında; üzüm üretiminin karlılığındaki düşme, bazı dönemlerde yaşanan floksera hastalığı, bakım işlemlerinin yeterince yapılmaması ve desteklemlerin yeterli düzeyde olmaması gibi faktörler etkili olabilmektedir (Kızılaslan ve Somak, 2013).

Çizelge 5. Türkiye’de üzüm üretim alan, miktarı ve verim (Anonim, 2017d)

Yıllar	Üretim Alanı (Bin Dekar)	Üretim Miktarı (Bin Ton)	Ağaç Başına Ortalama Verim (Kg)
2000	5.350	3.600	404
2002	5.300	3.500	821
2004	5.200	3.500	776
2006	5.140	4.000	800
2008	4.828	3.918	973
2010	4.778	4.255	1.048
2012	4.623	4.234	1.095
2014	4.671	4.175	1.065
2015	4.619	3.650	977

Kaynak: Anonim, 2017d

Şekil 2. Türkiye’de üzüm üretim alan ve miktarı

2015 yılında 4.619 bin ton olarak gerçekleşen Türkiye üzüm üretiminden Ege Bölgesi %47, Akdeniz Bölgesi %18,12, Güneydoğu Anadolu Bölgesi %16,88 ve Orta Anadolu Bölgesi %5,26 oranında pay almıştır (Anonim, 2017d). Marmara, Batı Anadolu ve Ortadoğu Anadolu bölgeleri diğer önemli üzüm üreticisi bölgeler olarak dikkati çekmektedir. Bölgeler arasında birim alandan elde edilen verim farklılık göstermektedir. En verimli bağlar Marmara, Ege ve Akdeniz bölgelerinde yer almaktadır (Arslan, 2015).

Son 15 yılda üretim artışına paralel olarak üzüm ihracatında da hızlı artışlar olmuş, Türkiye’nin üzüm ihracatı 2015 yılında 2000 yılına göre değer olarak 1,5 kattan fazla artış göstererek 570 milyon dolar seviyelerinde gerçekleşmiştir. Türkiye’nin ihracatında üzüm; kurutmalık, sofralık ve şaraplık olarak ele alınırsa; kuru üzüm ihracatının önemli paya sahip olduğu görülmektedir. Toplam üzüm ihracatı içinde şarap ihracatı ise oldukça düşük seviyede yer almaktadır (Cebeci ve Akın, 2014).

Ülkeler itibariyle üzüm ihracatı incelendiğinde; ilk sırayı İngiltere'nin aldığı görülmektedir. Bu ülkeyi sırasıyla Almanya, Hollanda, İtalya, Fransa, Avustralya ve Belçika izlemektedir. Türkiye'nin ihracatında; Ukrayna ve Romanya yer edinmeye başlayan ülkeler haline gelmiştir (Cebeci ve Akın, 2014). Türkiye'nin üzüm ithalatı önemli düzeylerde olmayıp, 2015 yılında 8 milyon dolarlık üzüm ithalatı yapılmıştır. Üzüm ithalatının başta ABD olmak üzere Yunanistan, İran, Hollanda, İngiltere ve Şili'den yapıldığı görülmektedir.

Çizelge 6. Türkiye'nin yıllara göre üzüm ihracatı ve ithalatı (Bin Dolar) (Anonim, 2017c)

Yıllar	İhracat	İthalat
2000	225.725	1.582
2002	188.779	1.228
2004	313.147	2.071
2006	373.324	3.734
2008	518.946	3.764
2010	621.523	5.589
2012	683.073	4.946
2014	678.884	6.857
2015	570.408	8.974

Kaynak: Anonim, 2017c

Türkiye'nin üzüm ihracatındaki rekabet gücünün analizi

Bu bölümde 2001-2015 dönemi için Türkiye'nin üzüm ihracatındaki rekabetçilik düzeyi analiz edilmiştir. Türkiye'nin üzüm ihracatında rekabet gücüne ilişkin analiz sonuçları Çizelge 8'de sunulmaktadır. Analiz aşamasında hesaplanan Balassa'nın AKÜ indeks değeri ele alınan yılların tamamında 1'in üzerinde bulunmuştur. Buna göre, Türkiye ele alınan dönemde üzüm ihracatında rekabet gücüne sahiptir. 2001-2015 döneminde indeks değerleri dalgalı bir seyir izlese de genel olarak bir düşüş olduğu görülmektedir. 2002-2007 yılları arasında gerek üretim ve gerekse ihracattaki dalgalanmalara bağlı olarak AKÜ indeks değerlerinde de dalgalı bir trend söz konusudur. Yine 2008 yılında yaşanan küresel ekonomik krizin etkisiyle birlikte üzüm ürününe ait indeks değeri tekrar gerilemiştir. İzleyen yıllarda küresel ekonomide görülen canlanma sonucu üzüm ihracatında da artışlar göze çarpmaktadır. Bunun sonucunda üzüme ait rekabet gücü indeks değerlerinde tekrar bir yükselme görülmektedir. Ancak, son 5 yıllık dönemde üzüm üretimindeki düşüslere bağlı olarak üzüm ihracatında da bir gerileme görülmektedir. Bunun sonucunda AKÜ indeks değeri de giderek gerilemektedir. Üzüme ait Vollrath'ın indeks değerlerinin sonuçları da AKÜ indeks değerine benzerlik göstermektedir. Son yıllarda Vollrath indeks değerlerinde de bir gerileme göze çarpmaktadır.

Çizelge 7. Rekabet gücü indeks değerleri

Yıllar	AKÜ	RXA	RTA	RC
2001	12,25	13,09	13,03	5,33
2002	10,79	11,48	11,44	5,63
2003	9,66	10,28	10,22	5,21
2004	10,31	11,08	11,04	5,62
2005	8,97	9,55	9,51	5,33
2006	9,67	10,36	10,31	5,30
2007	9,44	10,16	10,11	5,44
2008	8,45	9,05	9,01	5,51
2009	9,70	10,52	10,46	5,21
2010	10,29	11,14	11,09	5,36
2011	10,29	11,11	11,08	5,67
2012	9,13	9,84	9,80	5,52
2013	8,69	9,31	9,27	5,36
2014	8,22	8,79	8,74	5,18
2015	6,93	7,34	7,27	4,64

Kaynak: Yazar tarafından hesaplanmıştır

Türkiye üzüm üretiminde önemli bir ülke olmakla beraber dışsatım açısından üretimdeki potansiyelini değerlendirememektedir. Dünya piyasalarında yer alabilmek için üretim tek başına yeterli olamamaktadır. Üretim kadar ihracat değerinin de yüksek olması gerekmektedir. Türkiye’de üzüm pazarı içe kapalı bir yapı sergilemekte ve üretimin büyük bir kısmı yurtiçinde tüketilmektedir. Dolayısıyla üretimin dışsatıma yansımaları oldukça düşük seviyelerde kalmaktadır. Bununla birlikte, bağcılık sektöründe karşılaşılan yapısal sorunlar Türkiye’nin ihracat performansını olumsuz yönde etkilemektedir. Türkiye bağcılığında görülen sorunlar genel olarak; üreticilerin eğitim seviyelerinin düşük olması, üzümün pazarlanması aşamasında üretici birliklerinin etkin rol oynamaması, üreticilerin örgütlü olmamaları, bağcılığa özgü destekleme sisteminin bulunmaması, üzüm ürünlerinin yeterli kalitede pazara arz edilememesi ve ürün çeşitliliğinin az olması şeklinde özetlenebilir (Semerci ve ark., 2015; Çakır ve ark., 2015). Bununla birlikte, üzüm üretiminde gübre ve zirai ilaçların bilinçsizce kullanımı ihracatı olumsuz yönde etkilemektedir. Dış ticareti koruyabilmek amacıyla, tarımsal girdilerin kullanımı gelişmiş ülkeler standartlarında, çok bilinçli ve kontrollü yapılmalıdır (Kızılaslan ve Somak, 2013). Bu konuda üreticilerin bilgilendirilmesi ve danışmanlık hizmetinin geliştirilmesi için tüm paydaşların aktif rol üstlenmesi gerekmektedir.

Türkiye üzüm dışsatımını artırma ve pazarını genişletme şansına sahip bir ülkedir. Türkiye’nin dünya üzüm pazarındaki payını arttırabilmesi için sektöre ilişkin sorunların biran önce çözüme kavuşturulması gerekmektedir. Bununla birlikte, ihracata yönelik üretim teşvik edilmelidir. Bu bağlamda devlet ve özel sektör işbirliğini arttıracak devlet politikalarının uygulanması gerekmektedir.

Sonuç

Üzüm, son yıllarda meyve yetiştirme tekniği, gıda teknolojisi, depolama ve taşıma alanlarında görülen önemli gelişmeler sonucu üretimi, tüketimi ve ticareti yıldan yıla artan bir meyve olarak dikkati çekmektedir. Türkiye dünyanın önde gelen üzüm üreticisi ve ihraç eden ülkeleri arasında bulunmaktadır. Türkiye üzüm üretiminde dünyada sayılı ülkeler arasında yer almasına rağmen, mevcut potansiyelini yeterince kullanamamaktadır. Üzüm yetiştiriciliğinde verimin düşük olması ve üzüm ürünlerinin istenilen kalitede üretilmemesi önemli sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Yoğun rekabetin yaşandığı dünya üzüm piyasasında da artık kalite, marka ve tanıtımın daha çok önem arz ettiği görülmektedir.

Bu çalışmada Türkiye'nin küresel üzüm ticaretindeki rekabet gücü analiz edilmiştir. Araştırmada Balassa ve Vollrath tarafından geliştirilen rekabetçilik indeksleri kullanılmıştır. Araştırma sonucunda Türkiye'nin üzüm ticaretinde güçlü bir rekabet gücüne sahip olduğu tespit edilmiştir. Ancak son yıllarda Türkiye'nin üzüm ticaretindeki rekabet gücünün giderek azaldığı görülmektedir. Küresel piyasada rekabet üstünlüğünün sürdürülebilirliğini sağlayabilmek için uluslararası pazarlarda talep edilen ürünlerin üretilmesi gerekmektedir. Bununla birlikte, ihracatta pazar çeşitlendirmesine gidilerek rakiplerle mücadelede rekabet avantajı yakalanabilir. Ayrıca, rekabet gücünün artırılması bakımından işlenmiş tarım ürünlerinin ihracatını teşvik edecek politikaların uygulanması gerekmektedir.

Kaynaklar

- Akgüngör S, Barbaros F, Kumral N, 2002. Competitiveness of the Turkish fruit and vegetable processing industry in the European Union market, *Russian & East European Finance and Trade*, 38 (3): 34-53.
- Aktaş E, Tan S, 2007. Tarım politikasındaki değişiklikler ve bağıcılık: Çanakkale ili örneği, 2.Troas Bölgesi Değerleri Sempozyumu, 31 Ağustos-2 Eylül, Çanakkale.
- Altay B, Gürpınar K, 2008. Açıklanmış karşılaştırmalı üstünlükler ve bazı rekabet gücü endeksleri: Türk mobilya sektörü üzerine bir uygulama, *Afyon Kocatepe Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, 10 (1): 257-274.
- Anonim, 2017a. OIV Statistical Report on World Vitiviniculture, <http://www.oiv.int> [Erişim tarihi: 07.06.2017].
- Anonim, 2017b. FAO, <http://fao.org/faostat> [Erişim tarihi: 07.06.2017].
- Anonim, 2017c. INTRACEN, <http://trademap.org> [Erişim tarihi: 05.05.2017].
- Anonim, 2017d. TÜİK, <http://tuik.gov.tr> [Erişim tarihi: 07.06.2017].
- Arısoy H, Bayramoğlu Z, Çelik Y, Özer OO, 2014. Regional concentration of Turkish dried fruits exports, *Turkish Journal of Agricultural and Natural Sciences*, 1 (2): 269-280.
- Arslan S, 2015. Üzüm, TEPGE Yayın No: 268, Ankara.
- Bashimov G, 2015. Revealed comparative advantage of Turkish cotton sector, *International Research Journal of Social Sciences*, 4 (7): 16-18.
- Bojnec S, Fertö I, 2009. Agro-food trade competitiveness of Central European and Balkan countries, *Food Policy*, 34 (5): 417-425.
- Cebeci E, Akın A, 2014. Mersin ili üzüm ihracatının Türkiye ekonomisi içindeki yeri ve öneminin değerlendirilmesi, *ÇOMÜ Ziraat Fakültesi Dergisi*, 2 (2): 119-129.

- Çakır A, Karakaya E, Uçar H K, 2015. Mardin ili Savur ilçesi bağ işletmelerinin mevcut durumu ve potansiyeli, İğdır Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi, 5 (1): 9-19.
- Çoban O, Peker AE, Kubar Y, 2010. Türk tarımının Avrupa Birliği ülkeleri karşısındaki sektörel rekabet gücü, S.Ü. İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 20: 247-266.
- Erkan B, 2012. Türkiye'nin geleneksel ihraç tarım ürünlerinde uzmanlaşma düzeyi, Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi, 4 (1): 75-83.
- Erkan B, Arpacı BB, Yaralı F, Güvenç İ, 2015. Türkiye'nin sebze ihracatında karşılaştırmalı üstünlükleri, KSÜ Doğa Bilimleri Dergisi, 18 (4): 70-76.
- Ervani E, 2013. Export and import performance of Indonesia's agriculture sector, JEJAK Journal of Economics and Policy, 6 (1): 54-63.
- Eşiyok BA, 2005. Tarımsal ürünlerde Türkiye-AB arasında dış ticaretin analizi, endüstri-içi ticaret ve rekabet gücü, Türkiye Kalkınma Bankası Yayınları, Ankara.
- Fidan H, 2009. Comparison of citrus sector competitiveness between Turkey and EU-15 member countries, Hortscience, 44 (1): 89-93.
- Gade AD, Gaikwad SB, Gaikwad NS, 2014. Trends in production and exports of grapes in India, Indian Streams Research Journal, 4 (2): 1-5.
- Gözener B, Kaya Y, Sayılı M, 2014. Erzincan ili Üzümlü ilçesinde cimin üzümü üretimi ve pazarlama durumu, Gaziosmanpaşa Bilimsel Araştırma Dergisi, 9: 74-80.
- Hinloopen J, Marrewijk CV, 2001. On the empirical distribution of the Balassa index, Review of World Economics, 137(1): 1-35.
- Kılıç A, 2013. Türkiye'de pamuğun uluslararası rekabet analizi ve rekabet koşullarını etkileyen faktörlerin belirlenmesi, Doktora Tezi, Çukurova Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Adana.
- Kızılaslan N, Somak E, 2013. Tokat ili Erbaa ilçesinde bağcılık işletmelerinde tarımsal ilaç kullanımında üreticilerin bilinç düzeyi, Gaziosmanpaşa Bilimsel Araştırma Dergisi, 4: 79-93.
- Laursen K, 1998. Revealed comparative advantage and the alternatives as measures of international specialization, Danish Research Unit for Industrial Dynamics, Working Paper No: 98-30.
- Miran B, Atış E, Kenanoğlu Bektaş Z, Cankurt M, Bayaner A, Karabat S, 2015. Uluslararası kuru üzüm piyasasında rekabet edebilirlik üzerine bir araştırma, Tarım Ekonomisi Araştırmaları Dergisi, 1 (1): 40-47.
- Semerci A, Kızıltuğ T, Çelik AD, Kiracı MA, 2015. Türkiye bağıcılığının genel durumu, Mustafa Kemal Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi, 20 (2): 42-51.
- Şahinli MA, 2012. Rekabet gücü: Türkiye ve Avrupa Birliği üyesi ülkelerde canlı hayvancılık sektörünün durumu, YYÜ Tarım Bilimleri Dergisi, 22 (2): 91-98.
- Vlachos IP, 2001. Comparative advantage and uncertainty in the international trade of Mediterranean agricultural products: an empirical analysis, Medit, 12 (4): 42-49.
- Utkulu U, İmer H, 2009. Türk tekstil ve konfeksiyon sektörünün Avrupa Birliği tekstil ve konfeksiyon sektörü karşısındaki rekabet gücünün alt sektörler düzeyinde ölçülmesi, Rekabet Dergisi, 36: 3-43.
- Uysal H, 2007. Ege bölgesinde dışarıya yönelik sofralık üzüm üretim ve pazarlama olanaklarının geliştirilmesi üzerine bir araştırma, Doktora Tezi, Ege Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İzmir.